

Коренєва О.Г.

к.е.н., доцент

ДВНЗ «Українська академія банківської справи

Національного банку України»

ЗЛИТТЯ ТА ПОГЛИНАННЯ ЯК ІНСТРУМЕНТ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗВИТКУ ТА КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ БАНКІВ

Розгортання та поглиблення кризових явищ в економіці України вимагає пошуку ефективних механізмів та інструментів подолання негативних тенденцій функціонування банківської системи. Дослідження рівня капіталізації та достатності капіталу банків масштабам і характеру здійснюваних ними операцій, а також можливості покриття капіталом банківських ризиків стає безперечно актуальними.

Необхідно підкреслити, що відповідно до концепції реформування банківської системи України, Національний банк України ініціював збільшення нормативу мінімального регулятивного капіталу до 500 млн. грн. до 2018 року та до 750 млн. грн. до 2020 року. При цьому в якості найбільш пріоритетного механізму капіталізації розглядаються злиття та поглинання банків.

В свою чергу, глобалізаційні процеси визначають необхідність нового рівня розвитку банківського бізнесу. Фінансові ринки стають більш інтегрованими, що змінює характер конкуренції та структуру банківського сектора. Міжнародні злиття та поглинання стали одним з основних способів стратегічного розвитку банків у сучасних умовах. Об'єднання банків підвищує рівень концентрації банківського капіталу, їх конкурентоспроможність та фінансову стійкість.

Проблематика розвитку процесів злиттів та поглинань банків знайшла своє відображення у працях провідних вітчизняних економістів і фінансистів: З. Васильченко, О. Барановського, О. Дзюблюка, О. Колодізева, І. Зарицької, І. Лютого, В. Міщенко, В. Коваленко, С. Башлая, С. Науменкової, Т. Кубах, П.

Чурило, О. Скоробогач. Н. Радової. Питання консолідації банківського капіталу через реорганізацію його структури та визначення дій і ролі учасників цих процесів висвітлювали в зарубіжній науковій літературі: Д. Бішоп, Ф. Еванс, Дж. Галпін, П. Гохан, Д. Депамфіліс, Ф. Крюгер, Г. Мінз, П. Моросини, С. Рід, Р. Ролл, У. Стеджер та ін.

Але незважаючи на значну кількість досліджень, мають можливості поглиблення та подальшого обґрунтування наукових засад і практичних завдань на прями підвищення рівня капіталізації банків в умовах фінансової кризи з метою забезпечення їх розвитку та конкурентоспроможності.

Так, в більшості зарубіжних видань не розмежовується поняття злиття та поглинання. Узагальнюючі погляди вітчизняних дослідників, П. Чурило пропонує злиття розуміти як об'єднання двох або декількох юридичних осіб, в результаті якого створюється нова юридична особа з активами та зобов'язаннями об'єднаних юридичних осіб, при цьому юридичні особи, що раніше функціонували, припиняють існування; а поглинання - як об'єднання двох або декількох юридичних осіб, при якому зберігається одна (поглинаюча) юридична особа, до якої переходять активи та зобов'язання, при цьому, юридичні особи, що поглинаються, або припиняють своє існування, або контролюються шляхом володіння контрольним пакетом акцій або часткою капіталу [1].

Відповідно до ст. 26 Закону «Про банки і банківську діяльність» реорганізація може здійснюватися шляхом злиття, приєднання, поділу, виділення, перетворення [2].

Кубах Т. надає такі визначення:

- злиття - операція направлена на добровільне об'єднання господарюючих суб'єктів у нову структуру з метою збільшення масштабів діяльності, в наслідок реорганізації відбувається утворення нової юридичної особи, якій передаються всі права, активи та обов'язки компаній які об'єднуються;

- поглинання - операція яка направлена на володіння контрольним пакетом акцій і як правило носить примусовий характер;
- приєднання – операція направлення на приєднання домінуючою компанією однієї або декількох компаній, в результаті чого компанії які було приєднано втрачають свою самостійність і зупиняють свою діяльність [3].

В банківському секторі України знайшли поширення лише такі види реорганізації комерційних банків, як злиття та приєднання.

Радова Н. вважає найбільш прийнятною формою реорганізації комерційних банків реорганізацію шляхом злиття, що дає змогу за мінімальних витрат забезпечити концентрацію капіталу, реструктуризацію активів, поліпшити фінансовий стан [4].

Якщо проаналізувати статистику, то за період 1999 - 2004 роки в Україні відбулось 10 процесів злиття та поглинання банків. У 2005-2009 роках здійснено 32 угоди зі злиття й поглинання [5]. Дані процеси характеризувались значною кількістю угод, які укладені з іноземними банками [4]. Але особливостями злиття і поглинання банків в Україні були поглинання іноземним інвестором українського банку з його наступним перепродажем. Підтвердженням цьому є те, що максимальне значення частка іноземного капіталу у статутному капіталі банків України мала на 01.01.2012 року - 41,9 %, а на 01.09.2014 року вже лише 31,6 % і продовжує зниження.

В той же час, розвиток кризових явищ обумовив ситуацію, коли на даний час в Україні в стані ліквідації знаходиться 20 банків, а щодо 15 ліквідаторами вживаються заходи щодо їх виключення з Єдиного державного реєстру юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців, але у стадії реорганізації (приєднання) перебуває лише ПАТ «УНІКРЕДИТ БАНК» [6].

Проведені дослідження дозволяють стверджувати, що у світовій практиці стимулювання процесів реорганізації у формі злиття та поглинання, коли проблемні банки вливаються до фінансово-стійких є одним із способів реструктуризації банківської системи в умовах кризи, що зумовлено

мінімальними витратами з державного бюджету на порятунок неплатоспроможних банків [7].

У світовій економіці більшість фінансових аналітиків визнають перспективним створення великих банків, які надають повний спектр банківських послуг, обслуговують клієнтів будь-якої категорії і використовують технології фінансових супермаркетів. У даному контексті характерними особливостями фінансових перспектив великих банків є:

- великі банки мають потужний фінансовий потенціал і вагому частку в банківському сегменті, тому вони менше піддаються кон'юнктурним коливанням і кризовим явищам;

- у великих банків більше фінансових можливостей знижувати витрати і, відповідно, більше конкурентних переваг.

Основними стратегічними підходами до злиття і поглинання банків є інтеграція та диверсифікація. В результаті поглинання «поглинаючий» банк або починає новий вид діяльності (це диверсифікація), або посилює свої позиції в традиційному бізнесі (це інтеграція). На практиці ж, фактично, злиття або поглинання охоплює як елементи інтеграції так і диверсифікації.

Стратегія фінансового забезпечення процесів злиття і поглинання залежить від обраних методів залучення фінансових ресурсів: грошові кошти власників (акціонерів), боргове фінансування, кредитування, бюджетне фінансування, взаємне фінансування економічних агентів, проектне фінансування з метою реалізації глобальних проектів. Дослідження показали, що на вибір рішення про фінансування злиття чи поглинання банків впливає вибір методів: фінансування за допомогою власного або акціонерного капіталу; фінансування за допомогою позики; змішане (гібридне) фінансування.

З організаційно-економічного погляду кінцевий результат процесів злиття та поглинання банків – це створення нового банку замість двох або більше раніше зареєстрованих банків, ліцензії яких анулюються. Новий банк повинен пройти державну реєстрацію. На діяльність нового банку більше впливають такі зовнішні чинники: пов'язані з постійною діяльністю банку і які мають

динаміку змін, порівняльну з динамікою зміни внутрішнього середовища банку; традиційні компоненти (економіка, політика, законодавство, новітні фінансові технології); чинники макрооточення, що визначають рівновагу й стійкість фінансового стану нового банку.

Необхідно підкреслити, що досягнення позитивного ефекту в процесах реорганізації можливе у результаті повного планування інтеграції всіх напрямів діяльності банків, оцінки витрат і ретельної організації системи управління ризиками, що супроводжують процеси злиття та поглинання. Фактично угоди угоди злиття/поглинання повинні сприяти перерозподілу власності від неефективних до ефективніших власників.

Ефективність процесів злиття і поглинання банків визначається:

- вибором організаційної форми угоди;
- достатністю фінансових ресурсів для об'єднання;
- відповідністю угоди вимогам антимонопольного законодавства;
- вибором моделі корпоративного управління.

Глобалізаційні процеси визначають основні принципи зовнішнього розвитку банків через орієнтацію на фінансову експансію і зростання шляхом злиття, поглинання, створення бізнес-альянсів та інших способів реструктуризації. В той же час, розвиток банківського ринку злиття та поглинання визначається макроекономічною ситуацією, рівнем розвитку і станом національної економіки, тому важливо враховувати, що політико-економічна ситуація, яка склалася на даний час в Україні значно звужує можливості використання зовнішнього фінансування, запропонованого іноземними фінансовими інститутами.

У світовій практиці розрізняють кілька видів злиття [8]: горизонтальні; вертикальні; родинні, або концентричні; конгломеративні.

Частіше горизонтальні злиття бувають між суб'єктами, які працюють у одному сегменті ринку та спеціалізуються з надання подібних фінансових послуг. Горизонтальні злиття прийнято поділяти на два види:

1. Злиття, які розширюють географію ринку.

2. Злиття, що розширюють спектр фінансових послуг.

Вертикальні злиття – це злиття, за допомогою яких покупець намагається розширити свою операційну діяльність, охопивши ширше коло клієнтури, спорідненої за видами фінансових послуг, що замовляються.

Родинні, або концентричні, злиття – це злиття, за яких банк-покупець і банк-продавець пов'язані між собою базовими характеристиками або через ринкову нішу.

Конгломеративні злиття відбуваються між суб'єктами, які абсолютно не пов'язані між собою як сегментом ринку, так і операційними зв'язками [7].

Аналізуючи види злиття банків, слід зазначити, що найефективнішими є об'єднання з урахуванням спільних інтересів та купівля. У першому випадку позитивним є: незалежність банків, спільність інтересів, простота об'єднання, простота обміну акцій тощо. У другому варіанті заслуговує уваги: висока мобільність, посилення ролі акціонерів обох банків, відсутність переоцінки активів тощо.

З огляду на взаємозв'язок банківських установ з бізнесом виділяють такі типи поглинання [9]:

1. Конгломерат (передбачає об'єднання різних видів бізнесу за умов збереження певної незалежності).
2. Вертикальна інтеграція (злиття різних видів бізнесу).
3. Горизонтальна інтеграція (об'єднання банківських структур).

Горизонтальна інтеграція дозволяє сконцентрувати банківський капітал та зміцнити фінансовий стан банків. На нашу думку, такий тип поглинання дозволить зменшити кількість неконкурентоспроможних банків (особливо банків четвертої групи).

Особливо актуальним це стає з прийняттям постанови Правління Національного банку України № 464 від 06.08.2014 року «Про приведення статутного капіталу банків у відповідність до мінімально встановленого розміру» [10], відповідно до якої банки зобов'язані привести статутний капітал до розміру, не меншого, ніж:

120 мільйонів гривень – до 17 червня 2016 року;
150 мільйонів гривень – до 11 липня 2017 року;
200 мільйонів гривень – до 11 липня 2018 року;
250 мільйонів гривень – до 11 липня 2019 року;
300 мільйонів гривень – до 11 липня 2020 року;
350 мільйонів гривень – до 11 липня 2021 року;
400 мільйонів гривень – до 11 липня 2022 року;
450 мільйонів гривень – до 11 липня 2023 року;
500 мільйонів гривень – до 11 липня 2024 року.

На основі науково-методичних розробок при підготовці до фінансування процесів злиття і поглинання банків необхідно:

- проаналізувати вихідні показники банків-учасників;
- ухвалити рішення про підготовку програми залучення консультантів;
- вибір способів злиття чи поглинання банків;
- розробити стратегію і тактику розвитку об'єднаного банку;
- прийняти рішення про залучення аутсорсингу;
- сформувати команду працівників-учасників процесів злиття і поглинання;
- визначити посттрансформаційні заходи розвитку новоствореного банку.

Прямий економічний ефект у процесах злиття і поглинання полягає в можливості збільшення чистих грошових потоків реорганізованих банків, зокрема доданої вартості, основними джерелами формування якої є операційна, управлінська й фінансова синергії. Операційна синергія зумовлюється економією на операційних витратах у процесі об'єднання підрозділів обліку і маркетингу; управлінська синергія – економією у процесі створення нової системи управління; фінансова синергія – у процесі економії за рахунок диверсифікації джерел і вартості фінансування.

Узагальнимо можливий вплив процесів злиття і поглинання на капіталізацію, розвиток та конкурентоспроможність банків (рис. 1).

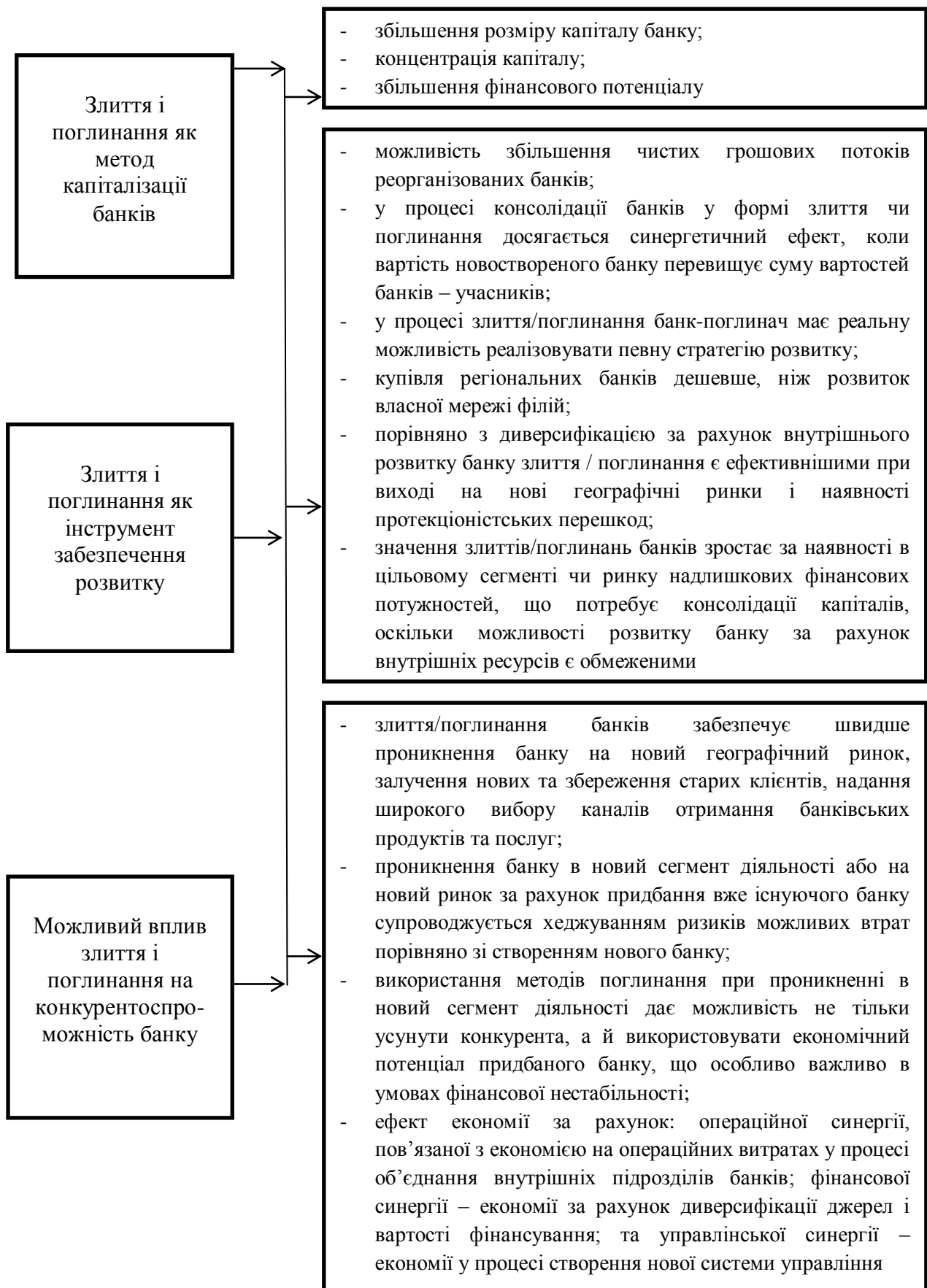

Рисунок 1 - Вплив злиття і поглинання на капіталізацію, розвиток та конкурентоспроможність банків

Тобто, злиття або поглинання невеликих банків, якщо, безумовно воно ефективне, дає змогу стабілізувати їх фінансове становище, а саме: збільшити капітал банку (за рахунок концентрації капіталу зростає стійкість та конкурентоспроможність банку); збільшити обсяг банківських послуг; забезпечити вигоду та інтереси акціонерів і кредиторів банку, скоротити апарат управління й адміністративні витрати; розширити філійну мережу; збільшити грошові потоки; поліпшити якість кредитного портфеля (через інвентаризацію, аутсорсинг та диверсифікацію кредитного портфеля).

Результати проведених досліджень доводять, що процеси злиття та поглинання в умовах фінансової кризи можуть стати дієвим механізмом підвищення капіталізації банківської системи, інструментом забезпечення розвитку та конкурентоспроможності банків, і способом мінімізації соціальних та економічних витрат, пов'язаних з банкрутством банків.

Література

1. Чурило П.Б. Місце та роль процесів злиття та поглинання у розвитку банків [Електронний ресурс] / П.Б. Чурило // Ефективна економіка. – 2009. - № 8. – Режим доступу до журналу : <http://www.economy.nayka.com.ua>
2. Про банки і банківську діяльність [Електронний ресурс] / Закон України від 07.12.2000 р. № 2121-III. - ст. 26 - Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/2121-14/page2>
3. Кубах Т. Г. Ринок злиття та поглинання: сучасний стан та перспективи розвитку [Електронний ресурс] / Т. Г. Кубах // Ефективна економіка. – 2012. - № 5. – Режим доступу до журналу: <http://www.economy.nayka.com.ua>
4. Радова Н.В. Оцінювання ефективності банківських злиттів і поглинань / Н.В. Радова // Актуальні проблеми економіки. – 2012. - № 10. - С. 203-211.

5. Стан здійснення угод злиття і поглинання в банківській системі України [Електронний ресурс] / П.Б. Чурило // Проблеми підвищення ефективності інфраструктури. – 2010. - № 27. - Режим доступу http://www.lib.nau.edu.ua/Journals/3_27_2010/Churilo.pdf
6. Національний банк України. Офіційне інтернет - представництво. Основні показники діяльності банків України. <http://www.bank.gov.ua>
7. Скоробогач О. Стан і тенденції розвитку процесів злиття і поглинання у банківській системі України / О. Скоробогач // Вісник Української академії банківської справи. – 2011. - № 1(30). – С. 62-66.
8. Васильченко З. М. Методологічні засади стратегії реорганізації комерційних банків / З. М. Васильченко // Фінанси України. – 2004. – № 7. – С. 123–130.
9. Седин А. Слияния и поглощения банков: общие подходы и технологические аспекты / А. Седин // Банковский менеджмент. – 2006. – № 7. – С. 18–24.
10. Про приведення статутного капіталу банків у відповідність до мінімально встановленого розміру [Електронний ресурс] / Постанова Правління Національного банку України від 06.08.2014 № 464 - Режим доступу : <http://www.bank.gov.ua/control/uk/doccatalog/list?currDir=8921696>

Коренева О. Г. Злиття та поглинання як інструмент забезпечення розвитку та конкурентоспроможності банків [Текст] / О. Г. Коренева // Mechanism of Sustainable Development of Economic Systems Formation : [Collective monograph – Vol. 1]. – Verlag SWG imex GmbH, Numberg, Deuschland, 2014. – P. 104-109.